

ANNA ZELMA
Olsztyn, UWM

KORELACJA NAUCZANIA RELIGII KATOLICKIEJ Z WIEDZĄ O SPOŁECZEŃSTWIE W SZKOŁACH PONADGIMNAZJALNYCH

Ujęcie teoretyczne

1. Nowa formuła korelacji w nauczaniu religii – 2. Charakterystyka przedmiotu: wiedza o społeczeństwie – 3. Korelacja nauczania religii z wiedzą o społeczeństwie w zakresie podstawowym – 4. Korelacja nauczania religii z wiedzą o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym – 5. Podsumowanie

Kolejne, wprowadzane sukcesywnie (od roku szkolnego 2009/2010) reformy w polskiej oświacie obejmują założenia programowe w zakresie kształcenia ogólnego na poszczególnych etapach edukacji. W szkołach ponadgimnazjalnych: liceach ogólnokształcących, liceach profilowanych, technikach i szkołach zawodowych wdrażanie nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego zaplanowano od 1 września 2012 r. Jej sukcesywna realizacja na IV etapie edukacyjnym obejmuje cele, treści i zadania określone w podpisanej w 2008 r. podstawie programowej kształcenia ogólnego¹. *Novum* stanowi tu m.in. zapis treści nauczania w języku efektów kształcenia. Opis ten, jak zaznaczają twórcy nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego, jest zbieżny z ideą europejskich ram kwalifikacji, które pozwalają ustalić relacje między kwalifikacjami zdobytymi w różnych krajach². Obej-

---

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwi uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego, „Dziennik Ustaw” (2009), nr 4, poz. 17; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół zawodowych, „Dziennik Ustaw” (2009), nr 4, poz. 17.

² Zob. więcej o tym np. w: W. WŁODARSKI, *Krajowe Ramy Kwalifikacji zmieniają edukację*: <http://edufakty.pl/index.php/prawo/item/201-krajowe-ramy-kwalifikacji-zmieni%C4%85-edukacj%C4%99.html> (4.04.2012).

muje on nie tylko wiedzę, ale również umiejętności i postawy. Ponadto na IV etapie edukacyjnym, czyli w szkołach ponadgimnazjalnych, wprowadzono zmiany nazw niektórych obowiązkowych zajęć edukacyjnych. Przykładowo: w miejsce technologii informacyjnej zaplanowano informatykę, a w miejsce przysposobienia obronnego — edukację dla bezpieczeństwa³ Wprowadzono także, z wyjątkiem zasadniczej szkoły zawodowej, takie przedmioty uzupełniające, jak: historia i społeczeństwo, przyroda, zajęcia artystyczne, ekonomia w praktyce. Ich prowadzenie w oddziale, grupie oddziałowej lub grupie międzyoddziałowej uzależniono od wyboru przez uczniów przedmiotów ujętych w podstawie programowej kształcenia ogólnego w zakresie rozszerzonym. Implikuje to również zmianę ramowych planów nauczania⁴

W związku z powyższym autorzy *Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*⁵ zaplanowali nowe obszary korelacji nauczania religii z edukacją szkolną. Wprowadzili też nowe treści w korelacji z przedmiotami kształcenia ogólnego — m.in. z wiedzą o społeczeństwie.

Celem artykułu jest analiza korelacji nauki religii katolickiej z wiedzą o społeczeństwie w szkołach ponadgimnazjalnych: w liceum, technikum i w szkole zawodowej na podstawie nowych dokumentów programowych nauczania religii i kształcenia ogólnego. Najpierw, w sposób syntetyczny, zostanie opisana nowa formuła korelacji w nauczaniu religii oraz specyfika przedmiotu wiedza o społeczeństwie. Następnie zwróci się uwagę na zagadnienia merytoryczne i wychowawcze zapisane w obowiązujących dokumentach: *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*⁶ i w *Podstawie kształcenia ogólnego*. Dokona się też oceny analizowanych propozycji programowych rozpisanych na poziomie podstawowym i rozszerzonym. Świadomie pominie się analizę treści korelacji nauczania religii katolickiej z wiedzą o społeczeństwie w programach dla szkół ponadgimnazjalnych, gdyż obecnie trwają prace redakcyjne nad nowymi programami kształcenia ogólnego, które sukcesywnie zaczną obowiązywać od roku szkolnego 2012/2013. W podsumowaniu wyprowadzi się kilka postulatów dydaktyczno-wychowawczych, ważnych dla twórców nowych programów i podręczników do nauczania religii, a przez to dla praktyki katechetycznej.

---

³ Zob. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, „Dziennik Ustaw” (2009), nr 4, poz. 17.

⁴ *Tamże*.

⁵ KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*. Nowe wydanie, Kraków 2010 (dalej: PPK 2010).

⁶ *Tamże*.

1. Nowa formuła korelacji w nauczaniu religii

Wymóg realizacji korelacji nauczania religii z edukacją szkolną obowiązuje od 2001 r. Został on określony w dokumentach programowych nauczania religii⁷ Stosownie do obowiązujących wtedy wytycznych oświatowych korelacja obejmowała treści zapisane w ramach przedmiotów kształcenia ogólnego i ścieżek edukacyjnych. Wraz z kolejnymi reformami programowymi zmianie uległy wytyczne dotyczące korelacji. Podpisana w 2008 r. *Podstawa programowa kształcenia ogólnego*⁸ wprowadziła zmiany formalne w zakresie korelacji⁹. Zrezygnowano bowiem z realizacji ścieżek edukacyjnych, których zakres tematyczny został wpisany do poszczególnych przedmiotów kształcenia ogólnego. Funkcje i cele korelacji w edukacji szkolnej pozostały bez zmian. Oznacza to, że nadal korelacja ma na celu wspieranie uczniów w pozyskiwaniu wiedzy z zakresu różnych przedmiotów szkolnych i rozwijaniu umiejętności oraz kształtowaniu postaw. Zmieniono jedynie sposób realizacji korelacji i jej zakresów treściowych w edukacji, zalecając m.in. wykonanie indywidualnych i zespołowych projektów edukacyjnych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjnych¹⁰

Merytoryczne wiązanie ze sobą treści nauczania religii z edukacją szkolną wprost wynika z założeń opisanych w *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce*¹¹ oraz z regulacji prawnych dotyczących nadzoru pedagogicznego, jakiemu w szkole podlega nauczyciel religii¹². Zakres treściowy i teleologia tej korelacji zostały określone w dokumentach programowych nauczania religii. Autorzy dokumentów zwracają uwagę na różne poziomy korelacji. W praktyce korelacja realizowana jest na poziomie podstawy programowej katechezy, programów nauczania religii i konkretnych planów dydaktycznych nauczania religii oraz podstaw programowych, programów i planów dydaktycznych kształcenia ogólnego¹³. Wyraźnie też autorzy dokumentów katechetycznych wskazują na autonomię celów i zadań oraz treści korelacji nauczania religii z edukacją szkolną¹⁴. Słusznie przy-

---

⁷ Zalecenia dotyczące korelacji nauczania religii z edukacją szkolną zapisano m.in. w *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce 2001* (dalej: PDK), *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce z 2001 r.* oraz w *Programie nauczania religii z 2001 r.* Zob. KOMISJA WYCHOWANIA KATOLICKIEGO KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI, *Program nauczania religii*, Kraków 2001; KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001; KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.

⁸ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, poz. 17.

⁹ *Tamże*.

¹⁰ *Tamże*.

¹¹ PDK 82–83.

¹² PDK 82–83.

¹³ PDK 82.

¹⁴ PDK 83.

pominają, że nawiązanie do tematyki z zakresu innych przedmiotów szkolnych jest możliwe. Zawsze jednak należy uwzględnić autonomię merytoryczną lekcji religii, zasadę integralności oraz wierności Bogu i człowiekowi.

Obecnie jakość dydaktyczną i wychowawczą korelacji nauczania religii z edukacją szkolną w szkołach ponadgimnazjalnych określają obowiązujące dokumenty programowe. Do nich zalicza się przede wszystkim *Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* z 2010 r. Dokument ten stanowi punkt odniesienia dla autorów programów i podręczników do nauki religii. Zawiera bowiem opis obszarów korelacji, które dostosowano do obowiązującej (od roku 2012/2013) podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkołach ponadgimnazjalnych.

W zatwierdzonej w 2010 r. *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* korelacja obejmuje odwołanie do przedmiotów szkolnych. Autorzy tego dokumentu słusznie posłużyli się terminem „korelacja z edukacją szkolą”¹⁵ Z podstawy programowej kształcenia ogólnego uwzględnili te kwestie, które pozwalają na uzupełnianie i scalanie wiedzy, rozwijanie umiejętności (zwłaszcza społecznych) oraz integrowanie celów wychowawczych¹⁶ Od strony formalnej autorzy podstawy programowej katechezy dostosowali zapisy merytoryczne do aktualnych przedmiotów kształcenia ogólnego (np. języka polskiego, biologii, wiedzy o społeczeństwie), realizowanych na poziomie podstawowym i rozszerzonym¹⁷. Słusznie też zrezygnowali z wyodrębnienia zapisów dotyczących ścieżek edukacyjnych. Kwestie wcześniej określone w formie ścieżek edukacyjnych uwzględnili w poszczególnych, odpowiadających tematycznie, przedmiotach kształcenia ogólnego. Tym samym dostosowali zapisy do nowej formuły korelacji, zgodnej z obowiązującymi dokumentami prawa oświatowego.

Na uwagę zasługuje fakt, że istota korelacji w nauczaniu religii nie uległa zmianie. Zgodnie z założeniami zapisanymi w dokumentach katechetycznych, korelacja lekcji religii z edukacją szkolną ma przyczyniać się do uzupełnienia i scalenia wszystkich treści, jakie uczeń odkrywa i przyswaja w kształceniu ogólnym i religijnym¹⁸ Ważną rolę spełnia przy tym wspieranie katechizowanych uczniów w rozwijaniu umiejętności i postaw o istotnym znaczeniu nie tylko dydaktycznym, ale także wychowawczym¹⁹

Do priorytetowych zadań nauczyciela religii należy odpowiedni wybór celów, zadań i treści z zakresu korelacji nauczania religii z edukacją szkolną, odpowiadają-

¹⁵ PPK 2010, s. 14.

¹⁶ *Tamże*.

¹⁷ *Tamże*, s. 80nn.

¹⁸ Więcej o tym piszę w: *Nowa formuła korelacji w edukacji szkolnej i jej realizacja w nauczaniu religii*, Kat 55 (2011), nr 5, s. 5–16.

¹⁹ Zob. np. J. SZPET, *Korelacja ze ścieżkami edukacyjnymi*, Kat 47 (2003), nr 7–8, s. 3–8; P. TOMASIK, *Religia w dialogu z edukacją. Studium na temat korelacji nauczania religii katolickiej z polską edukacją szkolną*, Warszawa 2004, s. 148nn.

jących katechetycznemu wymiarowi lekcji religii²⁰. Realizacja tej powinności edukacyjnej wymaga dobrej znajomości nie tylko podstawy programowej katechezy, ale również podstawy programowej kształcenia ogólnego²¹. Planując korelację, nauczyciel religii powinien zwracać uwagę na funkcję integrującą, uzupełniającą i polemiczną nauczania religii wobec celów i treści edukacji szkolnej²² oraz dążyć do integralnego przekazu treści nauczania religii. W tym procesie planowania obok etapu i poziomu kształcenia, założeń programowych lekcji religii i kształcenia ogólnego, dostępnych środków dydaktycznych, szkolnego zestawu programów dydaktycznych, istotną rolę spełniają kompetencje merytoryczne katechety w zakresie wiedzy religijnej, humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej. Znajomość problematyki sprzyja uzupełnianiu i integrowaniu wiedzy uczniów, a niekiedy prowadzeniu polemiki z treściami, które są zafałszowane.

2. Charakterystyka przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”

Wiedza o społeczeństwie, często określana skrótem WOS, należy do przedmiotów humanistycznych, których cele kształcenia — wymagania ogólne i treści kształcenia — wymagania szczegółowe oraz sposoby realizacji tych założeń zostały określone w podstawie programowej. Nazwa „wiedza o społeczeństwie” wskazuje na zbiór informacji dotyczących (bezpośrednio lub pośrednio) socjologicznego ujęcia społeczeństwa oraz różnych relacji, które w nim zachodzą i ich skutków²³. Informacje te są szerokie i wieloaspektowe, a zarazem stanowią pewne minimum, określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego²⁴.

W szkole podstawowej zagadnienia związane z życiem społecznym zaplanowano na II etapie edukacyjnym, czyli w klasach IV–VI. Uwzględniono przy tym tylko najważniejsze problemy dotyczące społeczeństwa. Słusznie połączono je z historią i zapisano w przedmiocie zatytułowanym „historia i społeczeństwo”²⁵. Kwestie społeczne są bowiem powiązane z wydarzeniami historycznymi. Co więcej,

---

²⁰ PDK 82.

²¹ Zob. więcej o tym np. w: P. TOMASIK, *Korelacja nauczania religii z edukacją szkolną* (skróty referatu), Kat 43 (2003), nr 7–8, s. 9–15.

²² Szczegółowe omówienie tych kwestii można znaleźć w: TENŻE, *Religia w dialogu z edukacją. Studium na temat korelacji nauczania religii katolickiej z polską edukacją szkolną*, Warszawa 2004, s. 201–202.

²³ Takie rozumienie przedmiotu wiedza o społeczeństwie można znaleźć np. na stronie internetowej <http://www.wos.net.pl/>.

²⁴ *Tamże*.

²⁵ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych*, „Dziennik Ustaw” (2009), nr 4, poz. 1.

analizowanie problemów społecznych w powiązaniu z dziejami państwa polskiego, Europy i świata sprzyja integracji wiedzy humanistycznej. Znajduje też uzasadnienie w ścisłym powiązaniu aktualnych wydarzeń społecznych z wydarzeniami historycznymi. Z kolei w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych wiedza o społeczeństwie została wyodrębniona z historii i stanowi oddzielny przedmiot nauczania²⁶. Nauczanie tego przedmiotu ma na celu nie tylko przekazywanie informacji z zakresu życia społecznego, ale również rozwijanie umiejętności niezbędnych do uczestnictwa w życiu politycznym i funkcjonowania w różnych grupach²⁷. Zakłada też motywowanie uczniów do dalszego i bardziej szczegółowego zgłębiania aktualnych informacji z zakresu życia społecznego (w tym także polityki)²⁸. Można zatem stwierdzić, że nauczanie wiedzy o społeczeństwie, oprócz funkcji dydaktycznych, spełnia również funkcje wychowawcze.

Znajomość treści z zakresu wiedzy o społeczeństwie podlega weryfikacji w testach gimnazjalnych. W liceum i technikum zagadnienia z zakresu wiedzy o społeczeństwie są realizowane na poziomie podstawowym i rozszerzonym²⁹, a w zasadniczej szkole zawodowej tylko na poziomie podstawowym³⁰. Co więcej, wdrażana w szkołach ponadgimnazjalnych (od września 2012 r.) reforma programowa narzuca spójność programową III i IV etapu edukacji. Nie pozwala m.in. na powtarzanie treści przedmiotu „wiedza o społeczeństwie”, które omawiano w gimnazjum. Dlatego nauczyciel w szkole ponadgimnazjalnej jest zobligowany do uzupełniania wiedzy uczniów klasy I liceum lub technikum lub szkoły zawodowej m.in. o edukację prawną, problematykę bezpieczeństwa, zasady i procedury demokracji, informacje o instytucjach publicznych i zasadach ich działania oraz o prawach człowieka³¹.

Z uwagi na fakt, że uczniowie mogą zdawać egzamin maturalny z zagadnień podejmowanych w ramach wiedzy o społeczeństwie, problematyka z zakresu tego

²⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, poz. 17; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół zawodowych, poz. 17.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, poz. 17.

³⁰ Zob. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół zawodowych, poz. 17.

³¹ Tamże; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, poz. 17.

przedmiotu została zaplanowana w arkuszach maturalnych. Poza tym na różnych etapach edukacji proponuje się szkołom realizację autorskich zajęć, których tematyka wiąże się wprost z kwestiami społecznymi i politycznymi. Do nich zalicza się kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej (KOSS) poprzez promowanie aktywności w społeczeństwie obywatelskim i demokratycznym państwie prawa oraz wychowanie do życia w rodzinie³².

W szkołach ponadgimnazjalnych zakres tematyczny wiedzy o społeczeństwie częściowo wiąże się z zagadnieniami z historii, zwłaszcza współczesnej³³. Obejmuje również bardzo szeroki zakres problemów i zachowań społecznych, które stanowią przedmiot badań wielu dziedzin nauki, zwłaszcza filozofii, socjologii, politologii, psychologii społecznej. Zagadnienia te dotyczą ustroju państwa, ekonomii, polityki wraz z odnośnikami do historii, socjologii, psychologii, prawa. Zwykle dzieli się je na dwie części³⁴. Pierwsza, *stricte* socjologiczna, obejmuje informacje z dziedziny socjologii, psychologii i pedagogiki. Wśród nich zapisano zagadnienia dotyczące grupy społecznej, narodu, społeczności, władzy, prawodawstwa, socjalizacji, społeczeństwa³⁵. Druga część, *stricte* polityczna, obejmuje informacje o ustroju politycznym państwa polskiego, polityki, ekonomii, politologii. Wiele uwagi poświęca się kwestiom z zakresu prawa konstytucyjnego, prawa administracyjnego, działalności sądów w Polsce, prawa międzynarodowego i Unii Europejskiej³⁶. Uczniowie mają okazję do zapoznania się z fragmentami różnych aktów normatywnych, z przemianami politycznymi w Polsce po 1989 r., z metodami działalności społecznej, kulturalnej i politycznej oraz z działalnością partii politycznych i stowarzyszeń społeczno-kulturalnych³⁷. Uczą się też dat, określających najważniejsze wydarzenia polityczne, oraz nazwisk osób zaangażowanych w życie polityczne i społeczne. Jednocześnie uczniowie w ramach wiedzy o społeczeństwie poznają organizację i funkcjonowanie państwa oraz regulacje prawne. Kwestie te są rozpatrywane w powiązaniu z działalnością instytucji międzynarodowych i zagrożeniami cywilizacji XX i XXI w.³⁸ Sporadycznie ukazują się aspekty historyczne anali-

---

³² Więcej na ten temat można znaleźć np. na portalu Centrum Edukacji Obywatelskiej, pod adresem: <https://www.ceo.org.pl/koss/dla-nauczycieli/praktyczne-wskazowki>.

³³ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych*, poz. 17.

³⁴ *Czym jest WOS — wiedza o społeczeństwie?*, <http://www.wos.net.pl/>, s. 2–3 (4.04.2012).

³⁵ *Tamże*.

³⁶ *Tamże*.

³⁷ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych*, poz. 17.

³⁸ *Tamże*.

zowanych zagadnień, zwłaszcza odnoszących się do wydarzeń po 1945 r.³⁹ W ten sposób zakres materiału pomiędzy tematyką wiedzy o społeczeństwie a historią współczesną pokrywa się. Ma to logiczne wytłumaczenie, gdyż aktualne wydarzenia społeczne i polityczne są zakorzenione w współczesnych dziejach danego państwa, Europy i świata. Np. wśród treści zaplanowanych do analizowania w toku nauczania przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” znajdują się takie kwestie historyczne, jak: problemy na Bliskim Wschodzie, konflikty w Azji, dekolonizacja, NATO, Układ Warszawski, życie polityczne w czasach PRL, zagrożenie terroryzmem, prawa człowieka i sposoby ich ochrony⁴⁰. Nierzadko również część zagadnień zapisanych w przedmiocie „wiedza o społeczeństwie” wzbogacana jest o przypomnienie treści z zakresu historii przed 1945 r. Takie ujęcie problematyki można zauważyć w propozycji omówienia zasad trójpodziału władzy oraz praw człowieka⁴¹. Niewątpliwie jest to uzasadnione, gdyż treści planowane w podstawie programowej wiedzy o społeczeństwie korelują z innymi dziedzinami nauki. Integrowanie tych treści z różnymi aspektami życia i działalności człowieka pomaga uczniom zarówno w poznaniu, jak też w rozumieniu prawideł społecznych i politycznych. Jednocześnie sprzyja kształtowaniu wrażliwości społecznej oraz postaw obywatelskich i patriotycznych. Motywuje również uczniów do aktywnego udziału w społeczności lokalnej i w polityce.

3. Korelacja nauczania religii z wiedzą o społeczeństwie w zakresie podstawowym

Analizując podstawę programową katechezy z 2010 roku, można dostrzec dwa poziomy korelacji nauczania religii z wiedzą o społeczeństwie w szkołach ponadgimnazjalnych⁴². Pierwszy odnosi się do zakresu podstawowego. Obejmuje on planowanie wiadomości i umiejętności w liceum i technikum oraz w zasadniczej szkole zawodowej. Takie rozwiązanie jest słuszne. Znajduje bowiem uzasadnienie w dokumentach oświatowych. Zgodnie z wytycznymi zapisanymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego w zasadniczych szkołach zawodowych

obowiązuje podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego, dla przedmiotu „wiedza o społeczeństwie” dla IV etapu edukacyjnego, w zakresie podstawowym⁴³

³⁹ *Tamże.*

⁴⁰ *Tamże.*

⁴¹ *Tamże.*

⁴² PPK 2010, s. 84.

⁴³ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla zasadniczych szkół zawodowych, poz. 17.*

Autorzy podstawy programowej katechezy na poziomie podstawowym dokonali selekcji zagadnień proponowanych do analizowania w kształceniu ogólnym oraz rozwijania związanych z tym umiejętności. Podobnie jak w podstawie programowej kształcenia ogólnego, planowane treści nauczania opisali w kategoriach wymagań szczegółowych, określających wiadomości i umiejętności ucznia.

W zakresie podstawowym autorzy podstawy programowej katechezy proponują cztery bloki tematyczne: *Młody człowiek w urzędzie*, *Prawo i sądy*, *Prawa człowieka* i *Ochrona praw i wolności*⁴⁴. Zakładają, że w wyniku korelacji nauki religii z wiedzą o społeczeństwie uczeń zdobywa informację publiczną na zadany temat w odpowiednim urzędzie oraz wyjaśnia, jakie działania może podjąć obywatel, gdy nie zgadza się z decyzją urzędu⁴⁵. Katechizowany potrafi także zdefiniować prawo, wskazać różnice między normami prawnymi, religijnymi, moralnymi i obyczajowymi oraz wymienić główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa. Dalej autorzy podstawy programowej katechezy wskazują na wiedzę dotyczącą praw człowieka i wolności⁴⁶. W związku z tym zakładają, że korelacja lekcji religii z wiedzą o społeczeństwie przyczyni się do uzupełniania tych zagadnień o kwestie etyczne. Zgodnie z zaleceniami programowymi, uczeń powinien znać krótką historię praw człowieka i ich generacje oraz podstawowe dokumenty z tym związane. Najważniejsza jednak jest wiedza dotycząca powszechnego, przyrodzonego i niezbywalnego charakteru praw człowieka. Słusznie zatem autorzy podstawy programowej zwracają uwagę na te kwestie. Wymagają one uzupełnienia i zintegrowania z chrześcijańskim ujęciem praw człowieka, których źródłem obowiązywania jest przyrodzona godność osoby. Dzięki taki zaplanowanemu nauczaniu uczeń potrafi wyjaśnić, że: (1) prawa człowieka obowiązują na całym świecie; (2) przysługują każdemu od chwili urodzenia aż do naturalnej śmierci; (3) nie można się ich zrzec. Uzupełnieniem tych kwestii są zagadnienia dotyczące obrony praw człowieka⁴⁷. Autorzy podstawy programowej katechezy słusznie proponują omawianie konkretnych działań osób i organizacji pozarządowych, broniących praw człowieka. Konsekwentnie zwracają uwagę na wspieranie uczniów w rozwijaniu umiejętności znajdowania informacji o naruszeniu praw człowieka w wybranej dziedzinie (zwłaszcza wolności wyznania) i projektowania inicjatyw społecznych, które wpisują się w obronę praw człowieka. Celem tak zaplanowanej korelacji nauki religii z wiedzą o społeczeństwie jest nie tylko uzupełnienie wiedzy osobistej młodzieży o teologiczne rozumienie problematyki z zakresu wiedzy o społeczeństwie, ale również rozwijanie umiejętności. Świadczą o tym zapisy dotyczące po-

⁴⁴ PPK 2010, s. 84.

⁴⁵ *Tamże*.

⁴⁶ *Tamże*.

⁴⁷ PPK 2010, s. 84.

szukiwania informacji, wyjaśniania problemów, projektowania działań i przedstawiania na przykładach sposobów obrony praw człowieka⁴⁸

Warto zauważyć, że wśród propozycji autorów podstawy programowej katechezy brakuje odwołania do problematyki bezpieczeństwa, edukacji i pracy w Polsce i w Unii Europejskiej, co wydaje się niczym nieuzasadnione. Zagadnienia te zostały zaplanowane w podstawie programowej kształcenia ogólnego⁴⁹. Zaslugują one na uwagę w nauczaniu religii, gdyż odnoszą się do problemów istnych dla młodzieży. W szkole ponadgimnazjalnej młodzież podejmuje ważne decyzje związane z dalszą edukacją i pracą zawodową. Często jest przewrażliwiona na swoim punkcie, co sprawia, że niewłaściwie interpretuje obowiązujące normy i przepisy prawne, mające na celu ochronę praw ucznia. Tak więc kwestie te należałoby uwzględnić w dokumentach programowych nauczania religii, zwracając uwagę na moralne aspekty. Warto przy tym wspierać młodzież w dyskusowaniu o pracy prokuratury, funkcjonariuszy policji, prawach i obowiązkach uczniów, zasadach podejmowania pracy, opodatkowaniu dochodów pracowników, sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków osobom nieletnim. Nie mniej istotne są również debaty na temat roli środków wychowawczych i prawniczych w przeciwdziałaniu przestępczości wśród dzieci i młodzieży. Prezentując tego rodzaju zagadnienia, warto wspierać młodzież w dokonywaniu oceny moralnej konkretnych zdarzeń, o których można przeczytać w prasie i Internecie lub posłuchać w wiadomościach telewizyjnych i radiowych.

4. Korelacja nauczania religii z wiedzą o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym

Drugi poziom korelacji nauczania religii z wiedzą o społeczeństwie obejmuje poziom rozszerzony. Zgodnie z wytycznymi zapisanymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego, uczniowie II i III klasy szkoły ponadgimnazjalnej mogą uczestniczyć w zajęciach fakultatywnych z wiedzy o społeczeństwie, przygotowujących ich do zdawania egzaminu maturalnego z tego przedmiotu. Słusznie zatem w podstawie programowej katechezy zaplanowano również korelację w zakresie rozszerzonym. W praktyce nauczyciel religii jest zobligowany, stosownie do potrzeb edukacyjnych, do uzupełniania oraz integrowania treści i umiejętności o istotnym znaczeniu dydaktyczno-wychowawczym. Niekiedy też powinien podjąć polemikę z wiedzą uczniów na tematy społeczne.

---

⁴⁸ *Tamże.*

⁴⁹ Zob. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla zasadniczych szkół zawodowych, poz. 17.*

Analizując zapisy w podstawie programowej katechezy i kształcenia ogólnego, można zauważyć, że zakres rozszerzony korelacji lekcji religii z wiedzą o społeczeństwie obejmuje tylko niektóre problemy, jakie uczniowie odkrywają w edukacji szkolnej. Autorzy zwracają uwagę przede wszystkim na reguły obowiązujące w życiu zbiorowym, socjalizację i kontrolę społeczną, grupę i strukturę społeczną oraz na zmiany społeczne⁵⁰. W tym kontekście proponują odwołanie do problematyki związanej z rozumieniem narodu, ojczyzny i mniejszości narodowej. Osobną uwagę poświęcają kulturze i pluralizmowi kulturowemu oraz współczesnym sporom światopoglądowym⁵¹. Wśród proponowanych treści z zakresu wiedzy o społeczeństwie, które powinny stanowić przedmiot korelacji z nauczaniem religii, wymieniają problemy związane z postawami i cnotami obywatelskimi, mediami, polityką, ideologiami, doktrynami i programami politycznymi, funkcjonowaniem państwa, modelami ustrojowymi państw demokratycznych⁵². Zwracają przy tym uwagę na przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej dotyczące relacji państwo – Kościół i na najważniejsze postanowienia konkordatu⁵³. Jednocześnie zakładają odwołanie do prawa cywilnego i rodzinnego i ochrony praw człowieka w Polsce. Uwzględniają także problemy związane z globalizacją współczesnego świata, uwidocznioną w polityce, gospodarce, kulturze⁵⁴. Dopełnieniem tych treści są zagadnienia traktujące o stosunkach międzynarodowych oraz integracji europejskiej⁵⁵. W wyniku tak ukierunkowanej korelacji treściowej uczeń szkoły ponadgimnazjalnej ma pogłębić wiedzę o życiu społecznym i politycznym, rozwinąć wrażliwość i odpowiedzialność społeczną, doświadczać więzi ze wspólnotą lokalną, narodową i europejską oraz kształtować postawę tolerancji wobec poglądów politycznych i społecznych innych osób, jeśli nie stanowią one zagrożenia dla życia zbiorowego i indywidualnego⁵⁶. Propozycje te są zgodne z założeniami zapisanymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego⁵⁷. Pewną wątpliwość wzbudza jednak brak niektórych, ważnych dla integralnego nauczania i wychowania chrześcijańskiego, zagadnień. Autorzy podstawy programowej katechezy w szkołach ponadgimnazjalnych pomijają m.in. takie zagadnienia, jak: procesy narodowościowe i społeczne we współczesnym świecie (w tym konflikty społeczne w państwach Afryki, Azji, Ameryce Południowej i Środkowej), edukacja w XXI w., społeczeństwo obywatelskie, opinia

⁵⁰ PPK 2010, s. 94–95.

⁵¹ *Tamże*.

⁵² *Tamże*.

⁵³ *Tamże*, s. 95.

⁵⁴ *Tamże*.

⁵⁵ *Tamże*.

⁵⁶ *Tamże*, s. 94–95.

⁵⁷ Zob. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5: Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla zasadniczych szkół zawodowych*, poz. 17.

publiczna, demokracja, samorząd terytorialny, system prawny Rzeczypospolitej Polskiej, prawa człowieka oraz światowy i europejski system ochrony praw człowieka. Wyżej wymieniona problematyka, zwłaszcza związana z prawami człowieka, zasługuje na uwagę w nauczaniu religii. Pozwala ukazać nauczanie Kościoła na temat podstawowych kwestii społecznych, zwłaszcza praw człowieka. Sprzyja też poznaniu i zrozumieniu, na czym polega etyczny wymiar życia społecznego i politycznego. Dlatego nieuzasadnione wydaje się pominięcie wyżej wymienionych zagadnień, zwłaszcza że korelacja w nauczaniu religii spełnia funkcję uzupełniającą i integrującą. Do podobnych wniosków prowadzi brak odniesień do systemów bezpieczeństwa w Europie i na świecie, czy też do ordynacji wyborczej. Wszystkie te zagadnienia wydają się istotne dla korelacji nauki religii z wiedzą o społeczeństwie, gdyż wiążą się wprost z problematyką moralną i z nauką społeczną Kościoła katolickiego. Podejmowanie wyżej wymienionych problemów niewątpliwie może przyczynić się nie tylko do integralnego przekazu doktryny Kościoła katolickiego, ale również sprzyjać wspieraniu młodzieży w nabywaniu umiejętności samodzielnego analizowania współczesnych problemów społecznych i politycznych oraz w dokonywaniu ich oceny w świetle aksjologii chrześcijańskiej. Tego rodzaju działania dydaktyczne są niezbędne w procesie motywowania uczniów szkół ponadgimnazjalnych do odpowiedzialnego zaangażowania w życie społeczne i polityczne.

Odwołanie na lekcji religii do zagadnień z zakresu wiedzy o społeczeństwie niewątpliwie wzmacnia przekaz treści nauczania religii. Spełnia też nie tylko zadania dydaktyczne, związane z holistycznym przekazem wiedzy religijnej, ale także wychowawcze. Przyczynia się bowiem do kształtowania postaw obywatelskich. Wymaga jednak od nauczyciela religii dobrej znajomości problemów społecznych i politycznych oraz umiejętności dokonywania ich moralnej oceny i rzetelnego argumentowania, popartego odwołaniem do nauczania społecznego Kościoła katolickiego. Tylko w ten sposób można rzetelnie uzupełniać wiedzę osobistą uczniów i wspierać ich w integralnym rozwoju.

5. Podsumowanie

Przeprowadzona powyżej analiza ukazuje, na przykładzie nowych dokumentów programowych, jakość korelacji nauczania religii katolickiej i wiedzy o społeczeństwie w szkołach ponadgimnazjalnych. Pozwala stwierdzić, że tematyka planowana w podstawie programowej kształcenia ogólnego zasługuje na uwagę w nauczaniu religii. Wiedza o społeczeństwie należy bowiem do tych przedmiotów szkolnych, których treść obejmuje wiele zagadnień istotnych dla nauczania religii, wprost związanych z nauczaniem moralnym Kościoła i z katolicką nauką społeczną. Problematyka wiedzy o społeczeństwie odnosi się do aktualnych kwestii społecznych i politycznych, które wymagają uzupełnienia o doktrynę Kościoła katolickiego.

Dlatego słusznie autorzy nowej podstawy programowej katechezy zwracają uwagę na podstawowe problemy społeczne i polityczne. Traktują je jednak w sposób selektywny, pomijając niekiedy istotne problemy (np. dotyczące praw człowieka, bezpieczeństwa, edukacji, opinii publicznej, demokracji, prawa), niezbędne w integralnym przekazie treści nauczania religii. Fakt ten trudno uzasadnić, gdyż lekcje religii, jak już wyżej zauważono, obok wspierania uczniów w integrowaniu wiedzy mają spełniać funkcję uzupełniającą i polemiczną. Warto byłoby uzupełnić luki tematyczne, zwłaszcza w klasach realizujących program wiedzy o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym. Postulat ten zasługuje na uwagę twórców kolejnych dokumentów programowych katechezy, a zwłaszcza nowych programów nauczania religii i nowych serii podręczników.

W realizacji korelacji nauczania religii z wiedzą o społeczeństwie ważną rolę spełniają kompetencje merytoryczne i metodyczne nauczyciela religii. Rzetelna znajomość problematyki społecznej i politycznej oraz doktryny Kościoła katolickiego jest niezbędna w uzupełnianiu i integrowaniu treści z zakresu wiedzy o społeczeństwie. Bez dobrej znajomości wyżej wymienionej problematyki nauczyciel religii nie będzie też zdolny do prowadzenia polemiki z takimi sposobami interpretacji faktów społecznych i politycznych, które są podyktowane stereotypami lub negacją doktryny Kościoła katolickiego. Ważna jest też umiejętność prowadzenia dialogu i motywowania młodzieży do podejmowania zespołowych projektów edukacyjnych, których problematyka obejmuje zakres korelacji lekcji religii z wiedzą o społeczeństwie. Tylko w ten sposób możliwa będzie pełna korelacja, obejmująca zarówno przekaz wiedzy, jak i rozwijanie umiejętności niezbędnych do podejmowania odpowiedzialnych działań społecznych i obywatelskich.

Correlation of catholic religion teaching with civic studies in post-secondary schools — theoretical approach

Summary

Successive curricular reforms in general education have been implemented in Polish education since 2009/2010. In connection with it, the authors of catechetical curricular documents of Catholic Church in Poland planned new areas of correlation of religion teaching with school education. They also introduced new contents in correlation with subjects of general education such as civic studies.

The aim of this article is to analyse correlation of catholic religion teaching with civic studies in post-secondary schools: in secondary school, technical college and vocational school on the basis of new curricular documents on religion teaching and general education. The issues included in binding documents: *Catechesis curriculum* and *General education curriculum* are consecutively discussed. Being aware of the fact that new civic studies

curriculum is just being created, the analysis of correlation of religion teaching with civic studies in post secondary schools is omitted. However, the range of correlation in catechesis and general education curriculum is mentioned. The evaluation of analysed aims, tasks and contents is also made. In the summary a few didactic and educational postulates, significant to catechetical practice, are introduced.